

Христина Турецька: «Важливо не скільки дозволити проявляти її»

Ставлення суспільства до жінок та їхніх прав є одним із критеріїв демократичності держави та цивілізованості людських взаємин. Проаналізувати стосунки між жінкою та чоловіком, знайти спільні риси та відмінності, а також окреслити роль кожної статі у суспільному житті намагалося чимало фахівців із галузі психіатрії та психології. Кожна історична епоха мала свій ідеал жінки, її характер і модель поведінки у стосунках з чоловіками. На сьогодні розуміння природи жіночності виходить далеко за межі шаблонних уявлень про мазохістичну жертву чи «залізну леді». Жіночність – це сукупність специфічних особливостей мислення і поведінки, характерних для розвитку жінок, динамічність, емоційність і любов до життя.

Де проходить межа між фемінними і мускулінними рисами, як розкривається жіночий потенціал і чи вибирають жінки чоловіків, схожих на їхніх батьків, про це ми поговоримо із кандидатом психологічних наук, викладачем кафедри психології та психотерапії Українського католицького університету **Христиною Турецькою**.

– Як можна визначити, що таке «жіночність»? Чи не звужуємо ми це поняття, коли намагаємося надати йому певних суто жіночих якостей?

– Знайти гендерні характеристики і незмінні якості, щоб пояснити, що таке жіночність, намагалися багато науковців (антропологів, культурологів, психологів, психоаналітиків). Є стільки різних думок, що легше визначити це поняття, відштовхуючись від протилежного – від стереотипних уявлень.

Історія психоаналізу розпочалася з лікування істерії у Берти Паппенгейм психіатром Йозефом Бреєром (другом З. Фрейда). Цей епізод відомий як випадок Анни О. Хвороба та метод лікування Анни О. наштовхнули З. Фрейда на ідею про несвідомі причини психічних розладів та спосіб їх лікування. Попри те, що серед його пацієнток було багато жінок, цілісну концепцію жіночої психології він сформулював досить пізно. Відомий вислів лікаря: «Анатомія – це доля», стосується визначальної ролі задрості до пеніса в жіночій психології та способів компенсації нею цього «дефіциту», а також його наслідків. Психіатр виділив кілька характеристик жіночності, які водночас можна вважати стереотипами: мазохістичність, пасивність, слабкий розвиток моралі (так званого «Над-Я» у теорії несвідомого), піддатливість соціальним впливам і відсутність власної позиції у соціальних питаннях. Фактично, Фрейд обґрунтував та водночас легітимізував певний тип сприймання

жінки – «вона пасивна і мазохістична, бо вона така за своєю природою».

Психоаналітик Карен Хорні змістила акценти, звернувши увагу на те, що усі ці характеристики не визначаються статтю, але мають свої соціальні підстави. Фрейд надто сексуалізував взаємозв'язок характеру і статі, вважаючи, що жінка страждає, не маючи пеніса і тому приречена бути пасивною та мати слабкий моральний стрижень. Карен же розглядала гендерні особливості через призму соціальних підстав: заохочення в соціумі пасивної, підпорядкованої позиції жінок.

Звернімося до порівняльного аналізу гендерних особливостей у різних культурах. Так, антрополог Маргарет Мід написала чимало робіт про чоловічий і жіночий початок у первісних культурах. На її думку, жіночність не є шаблонною. Під час своїх наукових пошуків, вона з'ясувала, що деякі жіночі якості наявні у всіх культурах, а деякі залежать від соціальної ролі та темпераменту конкретної особи. Тому вичерпно відповісти на питання: «Що таке жіночність?» – напевно чи можливо.

– Інколи говорять, що жінка стає цілісною тільки у стосунках із чоловіком. Хіба її самореалізація залежить лише від цього?

– Усі ми потребуємо стосунків незалежно від статі. Коли до мене приходять на консультацію чоловіки, вони, подібно до жінок, також згадують про проблеми

СТІЛЬКИ ВИХОВУВАТИ В СОБІ ЖІНОЧНІСТЬ, У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ»

у взаєминах, а не тільки про роботу. Я навіть про це не запитую, а розмова досить часто якось несвідомо перетікає у сферу стосунків. Жінки здебільшого розповідають про те, якого чоловіка вони хочуть зустріти, про його характер. Однак не треба перебільшувати, що жінка без чоловіка почуває себе неповноцінною. Вона не є якимось загубленим пазлом, до якого треба докласти певну частину, і він стане цілісним. Це не відповідає дійсності.

– Які якості, на Вашу думку, можна назвати суто фемінними рисами, а які є суто мускулінними? До речі, існує ще й андрогінний тип особистості, у якому поєднуються як чоловічі, так і жіночі якості.

– Американський психолог Сандра Бем свого часу розробила методику під назвою «Статеврольовий опис», за допомогою якої можна діагностувати типи людей, незалежно від їхньої фізіологічної статі: мускулінні, фемінні та андрогінні. Якщо в одній людині поєднується високий розвиток фемінності та мускулінності, то це явище називають «андрогінія».

У минулому фемінність розглядалася як підпорядкування мазохістичній тенденції – переважання емоційності над раціональністю. Такий погляд радше був зумовлений соціально-економічними відносинами, особливостями соціального ладу, законами патріархального суспільства. Нині ж характеристики, які вважаються типово чоловічими (раціональне мислення, домінування, агресивність), певним чином інтегруються у жіночу природу і стають більш прийнятними у нашому соціумі. Жінку, яка замість домашнього вогнища, буде кар'єру, раніше могли критикувати, а у наш час це вже сприймається нормально. У демократичних егалітарних суспільствах відмінності між суто чоловічими та жіночими рисами поступово стираються. Звичайно, є певні фізіологічні ознаки, що більш притаманні чоловікам, такі як будова тіла чи гормональний фон. Водночас жінки є більш емоційними та здатні до емпатії. Напевно, це зумовлено еволюційним розвитком, адже їм доводилось піклуватися про дітей та частіше реагувати на зміни психоемоційного стану рідних людей.

– Чому одні жінки мають виражені жіночі якості, а у інших домінують чоловічі риси?

– Розвиток жіночності залежить від біологічних передумов, переважання певних гормонів, спадкових факторів, моделі виховання у сім'ї, засвоєння певних ролей поведінки і лише після цього від соціальних умов. Сьогодні важко визначити чітку межу між чоловічими і жіночими якостями, оскільки вона поступово стирається. У сучасному суспільстві зустрічається значно

менше критики та стереотипів, ми маємо більше свободи у виборі моделі поведінки.

– У теорії Фрейда багато йдеться про те, що саме у 3-річному віці у дитини закладаються гендерні особливості поведінки так званий комплекс Електри (у дівчаток). То як саме стосунки з батьками впливають на формування жіночності?

– Нині класична Фройдівська теорія не є найбільш вживаною для розуміння усього спектра людської поведінки. З. Фройд стверджував, що спочатку дівчинка любить обох батьків однаково, але з часом її почуття концентруються лише на батькові, від якого вона несвідомо прагне народити дитину, як заміщення бажання отримати від нього пеніс. Відтак, характеристики батька впливатимуть на подальший вибір чоловіка. Здебільшого, дівчина буде обирати чоловіка подібного до батька або від супротивного. Однак це не завжди так. За Фройдом через нарцистичну травму жінка може також закохуватись в чоловіка, яким би хотіла бути сама – в ідеал «Я». Крім комплексу Електри, на вибір партнера впливають і стосунки дитини з мамою: якими були ці стосунки першої любові? Тобто, у своїх відносинах з чоловіками жінка може програвати певні сценарії стосунків не з батьком, а з матір'ю. На мою думку, взаємини дівчинки з матір'ю значною мірою впливатимуть на подальший вибір її майбутнього партнера. Наведу випадок із моєї практики.

Гарна і розумна жінка (А.) мала досить доброго батька і маму, хвору на алкоголізм. Свого часу А. вийшла заміж за чоловіка, який полюбляв прикладатися до чарки, ображав лайливими словами і навіть кидався на неї з ножом у стані афекту. Проте вона не переривала цих стосунків. Чому вона вирішила обрати собі такого чоловіка, попри те, що мала хорошого батька? Можливо, тому що з ним вона переживала певні сцени стосунків із матір'ю, досить неадекватною і непередбачуваною. Відчуття залежності від матері, яка домінувала в сім'ї, може виражатися у виборі чоловіка, який буде обмежувати її бажання, виснажувати психологічно, буде «тримати в лещатах». Вибір партнера – це не стільки повторення стосунків, це радше вираження загальної травми дитинства у стосунках з батьками.

Сьогодні важко визначити чітку межу між чоловічими і жіночими якостями, оскільки вона поступово стирається. У сучасному суспільстві зустрічається значно менше критики та стереотипів, ми маємо більше свободи у виборі моделі поведінки.

– Чи може вид діяльності, кар'єра якимось посилити або послабити жіночі якості? Наприклад, якщо жінка займає керівну посаду, відповідає за важливі проекти, хіба це не сприяє розвитку мускулінних рис?

– У складних умовах жінка може стати більш домінантною, а може й не стати, а залишитися «домашньою». Насправді, поєднань, контрастів і неспівпадінь із очікуваннями чи стереотипами може бути безліч. Як сказала Карен Хорні: «Такі дивні і хаотичні мости ми будуємо один між одним». Коли людина добре себе почуває, гарно проводить час, приділяє увагу власному духовному та фізичному розвитку і не страждає невротичними розладами, то не важливо, чим вона займається – головне, щоб їй самій та іншим було поряд з нею комфортно. Але якщо жінка відчуває глибоке почуття провини, внутрішню дисгармонію, а її рідні страждають від цього, тоді варто звернутися до психолога.

– У деяких культурах східних народів досить прийнятною є модель поведінки, коли жінка є жертвою, а чоловік – повелителем. Чи можна стверджувати, що жіночність більше проявляється у залежності, аніж у лідерстві?

– Як вважає Карен Хорні, підпорядкованість, по-перше, зумовлена соціальною роллю жінки, а по-друге, мазохістична жертвовність жінки – це спосіб досягти бажаного, зокрема, любові та співчуття. Жертвовність може сприяти зменшенню почуття провини. У XIX ст. мазохістичні й жертвовні жінки мали більше шансів вийти заміж, бо такі якості вважалися цінними для майбутньої дружини.

Сучасний психоаналітик Отто Кернберг у своїх дослідженнях вказує на те, що особистісні розлади мазохізму трапляються в однаковій мірі як у жінок, так і в чоловіків.

Коли людина добре себе почуває, гарно проводить час, приділяє увагу власному духовному та фізичному розвитку і не страждає невротичними розладами, то не важливо, чим вона займається – головне, щоб їй самій та іншим було поряд з нею комфортно.

Якщо жінки більш схильні страждати з приводу стосунків, то чоловіки – через невдачі у професійній сфері.

Можливо, варто звернути увагу ще й на питання безпеки. Деякі жінки готові пожертвувати своєю психологічною свободою заради ілюзії відчуття безпеки. Вони можуть багато чим поступитися задля формальної наявності чоловіка у їхньому житті. У такому випадку слід проаналізувати та з'ясувати, чи відчувала жінка себе захищеною поряд зі своїми батьками та які стосунки були між батьком і матір'ю?

Жінка може ідентифікувати себе з мамою, яка багато страждала, і продовжувати її історію, або з батьком, який терпів і підпорядковувався домінантній дружині.

Проте є жінки, які вміють використовувати власний біль і страждання, щоб домінувати та маніпулювати таким чином близькими.

– У книзі Джудіт Герман «Психологічна травма і шлях до видужання» згадується про жінок, над якими чинили насильство і які пізніше розглядали свого насильника як рятівника. Чим Ви можете пояснити подібні ситуації?

– У психології є поняття «стокгольмського синдрому», коли жертва починає любити свого насильника. Таких

прикладів в історії достатньо. Так, дочку одного американського багатого чоловіка захопила у заручники радикальна організація. Попри те, що її згвалтували, вона стала членом цієї організації і була повністю віддана їй. Ситуація, коли людина почувається самотньою, покинутою напризволяще у більшості випадків завжди є гіршою ніж тоді, коли є хтось, хто навіть чинить насилья. Людина починає переконувати себе у тому, що насильник є добрим і гарно до неї ставиться. Вона може створити собі неправдиві ірреальні умови, полюбити насильника, аби лишень вижити і зберегти свою психіку. Деякі жінки терплять побої своїх чоловіків. Вони не уявляють себе без них. Діє принцип – «хоч б'є, але він є», а без нього опиняєшся над прірвою самотності. Зазвичай, той, хто переживає насилья в дорослому віці, був жертвою насилья в дитячому віці.

Ми можемо помилятися, бути слабкими чи неуспішними, з неідеальними фігурами, але не варто відчувати себе за це дефектною чи неповноцінною. Потрібно любити життя та намагатися знайти іншу людину, яка розділить цю любов.

– Деякі жінки не відповідають взаємністю на любов уважного і доброго чоловіка, а частіше захоплюються тим чоловіком, який не відчуває до них палких почуттів. З чим це пов'язано?

– У яких би сім'ях ми не росли, досвід неприйняття і нелюбові є у всіх. На психологічному рівні є певна потреба повторити сцену неприйняття і нелюбові, успішно її завершити і «закрити гештальт». Коли людина з відчуттям неприйняття намагається викликати любов, то наче «перемагає» досвід, і це дає їй нарцистичне підживлення та підвищує самооцінку. Але буває й так, що жінка втрачає інтерес до цього чоловіка, коли отримує від нього те, що їй необхідне. Дуже важливо усвідомити й опрацювати ті сцени, які так часто трапляються у житті несвідомо. Під час терапії ці травми опрацьовуються, переусвідомлюються, і лише тоді вони втрачають свою силу.

– Чи може людина вберегтися від такого повторення сценарію?

– Треба пройти довгий шлях у психотерапії. Працюючи зі своїми клієнтками, я бачу якими позитивними можуть бути люди, коли вони перестають вибирати собі виснажливі, хаотичні та руйнуючі їхню особистість стосунки.

– Як можна виховати у собі жіночність?

– У певній мірі буття визначає свідомість, і наша поведінка завжди впливатиме на нашу свідомість. Важливо не стільки виховувати в собі жіночність, скільки дозволити проявляти її у повсякденному житті. Йдеться про дозвіл, який ми даємо самій собі любити життя та отримувати від нього задоволення. Ми можемо помилятися, бути слабкими чи неуспішними, з неідеальними фігурами, але не варто відчувати себе за це дефектною чи неповноцінною. Потрібно любити життя та намагатися знайти іншу людину, яка розділить цю любов.

Підготувала **Ірина Наумець**